

SZÉKELY GYÖRGY

HUNYADI LÁSZLÓ KIVÉGZÉSE

A XV. század első felében Magyarországon a kormányzat alakulása átmeneti nagyúri csoportosulások, ún. ligák formáját öltötte. Ez a ligauralom lehetetlenült az évszázad második harmadában nagy jelentőségűvé vált Hunyadi család egyik tagjának, Hunyadi Lászlónak politikai jellegű kivégzése folytán. Igaz, hogy a politikai válságból is más ligán át vezetett ki az út, de ez csak pillanatnyi megoldás volt, és a ligauralom többé nem éledhetett újjá oligarchikus formáiban. A télbe hajló 1456. év látszólag a megbékéléssel, a megbocsátással zárult, hogy a következő tavasz mégis a *megtorlás jegyében* bomoljék ki. A fordulat okait részleteiben nem ismerhetjük. Nem tudjuk, mi történt a budai palotákban, mi a vidéki kastélyokban, mi a hadiszállásokon. Talán már a december elején Szegeден tartott királyi tanácsülésen fogant meg a Hunyadi fiúk alkalmas pillanatban elfogatásának gondolata. Annyi bizonyos, hogy a békülékenység kifradást, tanácstalanságot inkább takart, mint igazi megegyezéskeresést. Az 1456. esztendő úgy fejeződött be, hogy a szemben álló pártok tapasztalt vezető nélkül maradtak. Hiányzott az elsősorban hadvezér Hunyadi János széles körű bázist vonzó, nyílt politikája – hiszen őt Zimonyban járvány ragadta el, és hiányzott a politika fordulatait leplezni tudó, a háttérből mozgatni képes Cillei Ulrik célra törése – hiszen őt összeszólalkozás során Belgrádban Hunyadi László és Szilágyi Mihály hívei ölték meg. Talán a pártok meggyöngülésére következtettek ebből, túlzottan is, az ellenfelek. Már a századforduló történetírása felvetette a *pszichikai tényezők* fontosságát: tizenhat éves gyermekkirály állt szemben a huszonnégy éves ifjú Hunyadival, akit országh kapitánnyá kinevezett, de azután iparkodott a király Budára. A Budán összeült főbb tanácsosoknak tudták be a további eseményeket, azokkal a fiatal királyt vádolni a történészek egy része gyenge megítélésnek tartotta. Más lélektani magyarázat is elképzelhető azonban: az idegen környezetben a gyermek, fő tanácsadóját megrázóan elveszítve, magára utalva hirtelen elhatározni képes fiatal férfivá érett. De éppen ilyen fontos volna a Hunyadi Lászlót tragédiája felé rántó pszichikai tényezők elemzése. Mégsem a két, politikailag és emberileg szemben álló vezető egyén – a romantikus történetészemlélet és művészet korábban kihangsúlyozott – ellentéte a fő tényező, amiből az 1457. év eseményeit megérthetjük. Körülöttük, mellettük *három* – a *krónikákból és okiratokból jól elhatárolható* – csoport, típus játszik egyenlő súlyú szerepet, s ez magyarázza meg a fordulatok kimenetelét. A hatalmas birtokaiból és a XIV. századig visszanyúló politikai tapasztalataiból erőt merítő magyar arisztokrácia, a hivatalok java részét rendszeresen betöltő politikai „establishment” lépett elő mint az események mozgatója. Ennek nem hiányzott, sőt a király feletti befolyás növeléséhez, a Hunyadi-párt elleni ürügyül egyaránt jól jött az elpusztult Cillei. A Hunyadi Lászlót törbe csaló, fogságba ejtő, majd halálra ítélt tanácsosok közt a századforduló történetírása számon tartotta Garai László nádort, nagyobb hangsúllyal Ujlaki Miklós erdélyi vajdát (Szerényi Györgynél a szerém-ujlaki nagyúr, Miklós vajda, a pálos rendi Gyöngyösi Gergelynél Galgóczi vagy másképpen Ujlaki Miklós – északi Galgóc, németül Freinstat

várukról a szlovák környezet Fristaczkynek nevezte a familiát, ami oklevelekben is előfordul), még inkább mozgatóként Bánfi Pál főajtónállót, mellettük Buzlai László főpincemestert, Rozgonyi János főurat, testvérét Rozgonyi Rajnald székely ispánt (1456–58), testvérüket Rozgonyi Osvát főlovászmestert (1456). Hozzájuk verődött és kötődött néhány idegen eredetű, a királlyal járó vagy magyarországi katonai tisztséget betöltő személy, akiket nagyratörésükben sem a magyar nagyúri családokat külsőleg kötelező magatartási formák, sem a magyar rendi politikai intézmények iránti tisztelet nem kötött. A Hunyadiak elleni összeesküvésben a századforduló történetírása több osztrák főurat és más külföldit tartott számon. Az új magyar nemesek közé számították Kussói (Kassew-i) Jodokot, aki már 1441-ben véglesi várnagy (Jobst von Kossau), aki követelte Hunyadi László halálát. Az arisztokraták és az idegenek bátorító, biztonságot nyújtó környezetében foglalkozhatott az uralkodó a bosszú tervével. A két társadalmilag egymástól is különálló, de politikai érdekből összekötött csoporttól a szembenálló Hunyadi-párt mint társadalmi képlet is lényegesen eltért. Ennek vezető magja köznemesi vagy még abba a helyzetbe is katonai szolgálattal emelkedett, pozíciójában legfeljebb második nemzedékbeli család volt, akiket mint nagybirtokosokat vagy főpapot is homo novus-ként tartottak számon. Az ebből adódó összetartozásuk érzését a rendi-képviselési jogok tisztelete, egyelőre még fejleszteni akarása erősítette, de hagyományos politikai érzékkel, az őket fenyegető veszély jó időben megsejtése képességével nem rendelkeztek. Így lehettek – különféle fokig – áldozatai a két Habsburg-párti csoport jól leplezett akciójának a Hunyadi-testvérek, akik bízva a király esküjében, családjuk legtekintélyesebb híveivel együtt engedtek az uralkodó hívásának. Rozgonyi István ispán fia Sebestyén lovászmester (1456–58) a Hunyadiak következetes híveként kivételes az előkelő régi családokban. Ez utóbbi körből Kanizsai László is hozzájuk húzott. Az események időrendje viszonylag egyértelműen, a mozgató rugók csak vélekedések formájában bukkannak eléink az oklevelekből és az azok hézagait kitöltő elbeszélő forrásokból. A Budán tartózkodó V. László 1457. február 28-án országgyűlést hirdetett a nemesek és birtokos emberek fejenkinti megjelenési kötelezettségével Pest városába és Rákos mezejére. Az országgyűlés április 24-én kezdődött volna. A király megítélésében, illetve az országgyűlésre tartás tekintetében meg is oszlott a Hunyadi-párt. Erről a XVI. században működő, sok délvidéki, udvari és városi mendemondát, népi vélekedést összegyűjtő Szerémi György ír: „Szilágyi megtudva, hogy a nádor már Budán van, nagyon megijedt. Ezt mondta unokaöccsének: „A nádor már Budán ül; féltetek, mert ő nagy ellenségünk; a nádor ítélkezik, nem a király... a nevezett Mihály csapatával elment Világosvárra, László unokaöccsét pedig hagyta menni a királlyal.” Ezzel egy valóban bekövetkezett szétválást próbált magyarázni az emlékiró, s ennek realitását nem zárja ki, hogy Szerémi még azt sem tudta, ki volt akkor a nádor, hanem a délvidéki erőviszonyokból kiindulva Ujlaki Miklóst, akiről tudta hogy vajda, vélte és szerepeltette annak is Garai László helyett. De mindkét személyre állt Szerémi jellemzése: „ő választatta meg pártjával Lászlót királynak, s erősen a királlyal tartott, Szilágyival pedig mindig viszálykodott”. Annyi bizonyos, hogy Hunyadi Lászlónak mint tárnokmesternek és országos főkapitánynak nem támadhattott gyanúja, miért vonták be a király előkelő kíséretébe. Mégis a hagyomány Alsólindvai Bánfi Pálnak rovására írja, hogy ő csalta Budára Hunyadi Lászlót, fontos királyi közlések meghallgatására hivatkozva. Szerémi elbeszélése szerint aggodalom nélkül érkezett Hunyadi László a Pest déli határán kívüli Szentfalva községbe, ahol a nádor kihirdette,

hogy mindenki hagyja kíséretét Pesten, mert a budai szállásokat maga foglalta el. Erre a király, a mágnások és kamarások áteveztek Budára, köztük Vajdafia (Hunyadi) László. Talán az országgyűlés színtere is hihetővé teszi, miért nem tűnt ez fel az ifjúnak. Az már kevésbé érthető, miért nem figyelt fel Giskra cseh zsoldosainak Budára érkezésére, akik a Hunyadi-pártiak elfogatásának előkészületeit fedezték. Ezt a gyanútlanúságot érdekesen színezi ki Szerémi György; előbb szállásadónője figyelmeztette a második napja ott tartózkodó Hunyadi Lászlót, hogy le fogják fejezni, amire az ifjú csak nevetett. Az emlékiró szerint egyidejűleg Dénes budai bíró titkon értesítette őt, hogy távozzék idejében Budáról, mivel az irigy Miklós vajda úgy határozott a hozzá hasonlókkal, hogy László semmiképpen sem kerüli el a halált, le fogja őt fejeztetni. Ebből az a hiedelem tapintható ki, hogy az udvari arisztokraták a mozgatóerői a Hunyadi-párttal leszámolásnak, s a városi hatóság a neki szánt eszközszerepet kerülni akarta. De erre nem nyílt alkalma: a nádor királyi felhatalmazással és fejvesztés terhe alatt megparancsolta a bírónak, hogy valamennyi budai kaput zárassa be s Vajdafia László legyen őrizet alatt. Ám szárazabb, adatszerű forrásokból is világos, hogy nem az ifjú király volt kezdeményező. Őt a Hunyadi család ellenségei bírták rá a „veszélyes” Hunyadi László megsemmisítésére, mint akitől trónját és életét féltheti. Az elfogató bűnöseként Bánfi Pál szerepel úgy, hogy negyedikével rontott Hunyadi Lászlóra. Szerémi körülményesebben írja ugyanennek a politikai csoportnak rovására Hunyadi László foglyul ejtését: „Ezután a nádor a királyi felség felhatalmazásával parancsot adott Vajdafia László elfogatására... A budai bíró, Dénes elfogatta Vajdafia Lászlót, jóllehet a bíró előbb megmondta nekik, hogy ne merészeljék őt elfogni nagybátyja, Szilágyi Mihály és öccse, Vajdafia Mátyás miatt, ki Csehország királyánál volt, mert arra gondolt, hogy később viszont nekik maguknak lesz miatta pusztulásuk.” Világos, hogy itt az 1458-as év eseményeit és tanulságait vetítette vissza vagy keverte össze Szerémi az 1457-es tavasszal, egyben a bíró egyéni bukása okát keresve. (Hunyadi Mátyást az 1458. februári budai német polgári hűségeskü nevezte „Herr Waydafia Matyas”-nak.) Jól érezteti mégis Szerémi leírása a budai politikai légkört és a polgárság magába fojtott hangulatát azon az 1457. március 14-i napon, amikor a budai várban, esetleg lovagi tornán, *letartóztatták a Hunyadi testvéreket*, valamint közvetlen híveiket, köztük Zrednai Vitéz János váradi püspököt, neves humanistát, Rozgonyi Sebestyént, Kanizsai Lászlót, a körmöci hitelnyújtó polgárt, Modrar Pált. A püspök budai házát kifosztották. Mindebben a király és idegen köre a maga szűkebb érdekeinek előmozdítását látta, ha nem is volt szükség kezdeményezésére. Már 1457. március 14-én sietett a király Budáról közleményt küldeni Znojmba a polgárokhoz, hogy László beszercei grófot, testvérét Mátyást, János váradi püspököt, Rozgonyi Sebestyént és más magyar urakat fogságba vetették. Ugyanaznap László király és Giskra (Jiskra) János a boroszlóiakat értesítették Budáról olyan emberek elfogatásáról, akik Cillei grófját meggyilkolták. A budai Vár átadásai során az 1960-as években rábukkantak arra a boltozatos pincesorra, három teremre, amelyben a Hunyadi testvéreket és előkelő híveiket őrizték. A Vár déli részén az Anjou-korban emelt István-torony melletti épületszármányban Zsigmond idején elhelyezett Tárnokház (domus tavernicalis, 1434) alagsora volt ez, amit bizonyára alkalmilag használtak a kegyetlen célra. A megőrzött és történeti kiállításra használt mai pincetermek tehát a XV. századi politikai történet jelentékeny emlékei. Hogy nem jól kiépített és őrzött börtön volt ez, mutatja, hogy egy éjjel Rozgonyi Sebestyén és Kanizsai László ebből a tömlöcből összetoldott lepedőkön ki tudott szökni.

Más úton jutott ki Vitéz János: pápai követi közbelépésre esztergomi egyházi őrizetbe (guardia) helyezték át. Ennek híre a páviai püspökön át Milánóba is eljutott. Az esztergomi őrizet csak két hónapig tartott, hogy a Hunyadi László ügyében kompromittált Szécsi Dénes bíboros érsek megítélése legalább enyhüljön. Bűnbakul Hunyadi Lászlót állították az udvari körök. Ennek formáiban is megnyilvánul, hogyan vezet az *igazi autoritás hiánya a hatalommal való visszaélésre*. Ennek körülményei nem egyértelműen és hézagmentesen ismertek, s ebből a törvénytelen eljárás gyanúja is felvetődött. Egy egyházi jellegű forrás, az 1472–1545 közt élt Gyöngyösi Gergely leírja az emlékezetes eseményeket: „1457-ben, Szent Gergely pápa ünnepén vetették fogságra Hunyadi János, Magyarország kormányzójának két fiát, Lászlót és Mátyást. Lászlót általában Vajdafi Lászlónak nevezték, és a harmadik napon lefejezték... Vajdafi László halálának okai, vagyis a gyilkosok, ezek voltak: német László király, Garai László és... Ujlaki Miklós és párthíveik.” Eltekintve attól, hogy ez az író pontatlan napot ad meg, inkább névadó szentje március 12-i napjára téve az elfogatást, mint az igazi naphoz ragaszkodva, a továbbiakban egyezik más forrásbeli ismereteinkkel. Csakhogy ő a legnyitabban elárulja, az ítélőszéket gyilkosok gyülekezeténél többre nem értékeli, s a királyt első helyen emeli ki. Magyarázatot erre a rész címében ad: „Cillei gróf úrért meghal most Vajdafi László.” Ugyanezt az indoklást tudta egy szakszerűségben Gyöngyösit, Szerémit messze felülmúló történetíró, Petrus Ranzanus, aki finoman kerülte ki az ítélőszék összetételét, működését: „Az elfogatástól való harmadik napon Lászlóra, Ulrik megölése miatt, ítélet hozatott: arra hivatkozással, hogy a királynak vér szerinti rokona volt, mintegy felségsértés bűnöse lévén, bárdra ítélték.” A hagyomány Bánfi Pálban is olyan mozzatát látott, aki a Hunyadi-ellenes bírósággal halálra íteltette Hunyadi Lászlót. Szerémi György ebben a tekintetben tömör, de sokat eláruló fogalmazást adott az ítéletről: „... a király... Magyarország nádora ítéletének nem mondott ellent, erre nem felelt”. A hiteles nevet behelyettesítve tehát Garai nádor volna a főszereplő, akinek a király némán helyeselt. A nádor vezette bizonyosan azt az országnagyokból alakult alkalmi ítélőszéket, amely Hunyadi Lászlót a soha perrendszerűen be nem igazolt felségsértés vádjával halálra ítélte. Külföldre is a nádor ítélkező szerepe jutott el. Ezt fejezi ki Castiglione János bíboros római levele a milánói herceghez 1457. április 30-án („data in prima la sententia per lo conte palatino, de Ungaria iudice lo regname”). De az ítélet mega rövid úton, tanúmeghallgatások nélkül történhetett, mivel csak a március 15-e s legfeljebb 16-a fele állt rendelkezésre. A belgrádi eseményen részt vett egyes személyeket azért kellett bevenni a bíróságba, hogy mint a vád tényét hivatalból ismerők pótolják a tanúkat. Azt nem remélhették, hogy Szilágyi Mihályt valaha is odavonzolhatják. A vád tanúinak hiányát újabb váddal pótolták: azt híresztelték, hogy Hunyadi László a királyt három nap elteltével meg akarta öletni. Ezzel az országnagyok csonka, de feltöltött ülése a formáságokra nem adva ítélkezett, arról talán dokumentumot sem készített. Ezért joggal vizsgálta Mályusz Elemér az eseményeket a Hunyadi házhoz közel álló szellemben fenntartó Thuróczykrónika értesültségének forrásait és állításainak egy ellentmondását. A krónikaíró Thuróczi János a végzetről elmélkedve lényegében a törvénytelen ítélkezés kérdését járja körül: azoknak a gonosz tanácsadóknak kellett volna hirtelen halállal bűnhödniök, akik az ifjú V. Lászlót rávették Hunyadi László kivégeztetésére. A főurak a királyt azzal ingerelték a Hunyadi fiú ellen, hogy azt dolyfössé tette az előkelők és a köznép rokonszenve. Ezeket az előkelőket Mályusz Elemér a nemesekkel azonosította, ami egészében he-

lyes lehet, de éppen ebben a szövegösszefüggésben a Hunyadi-párt főtisztségekre emelkedett nemesi híveit jelentheti. Mindez az ítélkezőket a Habsburg-párti főemberekre szorítja. Ez az a kör, amely Hunyadi Lászlót bosszúból vérpadra juttatja, mégpedig a király esküvel erősített ígérete ellenére. Ez az érvelés, gondolatmenet viszont maga is sejtet valami okot, ami bosszút hívott ki, aminek elejtését esküvel kellett ígérni. Mályusz Elemér fontos észrevétele, hogy Thurócznál meglepő állítást találunk, amely szerint a Hunyadi-párt előre elhatározta Cillei Ulrik megöletését. Ez pedig nem büntetlenül, csak mégis törvénytelenül elítéltnek mutatja Hunyadi Lászlót. A Thuróczy-krónika elemzésével Mályusz ki tudott mutatni előadási következetlenséget, két egymásnak ellentmondó állítást, amik mögött más és más eredetű forrást sejtett meg. A Cillei elhatározott megöletésére vonatkozó információt Guthi Országh Mihálytól szerezte a krónikáiról, aki élete végén visszaemlékezéseit közölte Thuróczival, s az feljegyezte krónikájába. Mivel Országh és Lindvai Bánfi Pál volt a két ajtónállómester, tudhattak egymás nézeteiről, lépéseiről. Bánfit Thuróczy a Cillei–Garai párt tagjaként kiemeli, és őt tünteti fel a Cillei halálának megbosszulására kitervelt akció, az ifjú Hunyadi lefejeztetése egyik értelmi szerzőjének. Nem valószínű, hogy Országh Mihály helyeselte volna az ilyen bosszúállást, s Mályusz nem is következtet ilyen felelősségre abból, hogy a Hunyadi Lászlót elmarasztaló 1457. március 21-i ítéletével Bánfié mellett Országh nevét is felsorolja az ország-nagyok között. Magam eddig sem mennék el: ezt az oklevelet nem tekintem ítéletlevélnek, hiszen a végrehajtás után állították ki, s a névsor valószínűleg nem igazolja a március 15-i jelenléte sem. Abban azonban igaza van Mályusznak, hogy Guthi Országh nem exponálta magát a Hunyadiak érdekében, s nem vállalta a börtönt Vitéz János váradi püspök példájára. A legkedvezőbb esetben is semlegesen viselkedett, mégis olyan látszattal, hogy magatartását Hunyadi-ellenesnek vélhessék. Az utókor előtt Országh jobbnak látta közömbös magatartását elleplezni, legalábbis olyan magyarázatot adni, hogy állásfoglalásán ne akadjanak fenn. Egy eltervelt Cillei-ölés melletti kiállást aligha várhattak el tőle. Információja alapján Thuróczy mellőzte Országh nevének említését: sem a barátok, sem az ellenségek közé nem sorolta.¹

Hunyadi Lászlót a források egybehangzó tanúsága szerint 1457. március 16-án kivégezték, estefelé egy budai térségen. A politikai jellegű kivégzés történelmi felelősségét – sikertelenül – azzal is el akarták hátrítani, egyben a főrangú ifjút megalázni, hogy a városi hatóságot vették igénybe a végrehajtásban. Veit Arenpeck krónikája szerint „Midőn végül azoknak a grófoknak (= Hunyadi László és Mátyás) fogvatartásának harmadik napja elhozta az esti órát, László grófot átadták Buda város bírójának és esküdt polgárainak kezébe, hogy végrehajtsák a fővesztés büntetése, és sok fegyveres őrizete alatt a budai vár elé, a Frisspalotának (Fryspalotha) nevezett átriummal szembe vezették, ahol négy ütéssel lefejezték. Huszonnégy esztendő volt.” Ebben a tárgyias osztrák leírásban az olvasó szemét nemigen zavarta a négy ütés, amit magyar kapcsolótú források szenvedélyesen szemléltettek. Az sem érzékelhető belőle, hogy a városi tanácsot nem kellett erőltetni erre a szerepre, hiszen a Hunyadi-párt mellett állt a városi szegénység, ettől félve a budai gazdagok átmenetileg a Habsburgok mellé húzódtak. Ranzanus Péter, aki 1475/78 között nápolyi követként még a szemtanúk közt élő hagyományt hallhatta Budán, a kivégzés körülményeit csodálatra méltónak, hallgatással nem mellőzhetőnek jellemzi: „Amikor a hóhér harmadik ütéssel a fejét nem tudta levágni, László ámbár kezét háta mögött összekötötték, saját erejéből felemelkedett és állva mondta: 'Jogosan kerültem

el a halált, midőn három csapással lesújtva, Isten jószágosságából eddig megvagyok'. Így szólván, amit sokan, akik ott álltak, hallottak, ott néhány lépést tett, de hosszú ruhájától akadályoztatva, amit lábával tapodott, a földre esett. Így néhányan azok közül, akik az ő megölésére a királyt esküszegővé tették, azt parancsolták, hogy a hóhér mérjen negyedik csapást és így legott kiszzenvedett." Ezt a valóságmagot színezte tovább a városi népképzelet, illetőleg az azt felhasználó Szerémi György. A kivégzés idejére visszanyúló hagyományt jelezhet nála a temetés adata, a szigorú szertartású mezitlábás ferences szerzetesek (fratres observantes) kolostorába (mai Színház u. 1–3.). Itt nem visszavetít az emlékiró, mert akkor csak ideiglenesen helyezték el a tetemet. Ranzanus ékes szavú leírása szerint egész Magyarország, kivéve azt a kevés embert, aki rossz lelkiismeretű volt, Hunyadi László méltatlan halálát a legkedvetlenebbül fogadta, sokan könnyeket ontva mutattak hatalmas fájdalmat, a hitvány királytól kis híján elszakadtak valamennyien, mondván: „Ej, milyen jutalmat adtak Corvin (= Hunyadi) Jánosnak, akinek jótéteményéből Magyarország királysága annyiszor megvédve és megmentve kerülte el a törökök hatalmába kerülést." A széthúzást megakadályozta a fegyveresek hatalmas csapata, amely a király parancsára hosszában-szélében betöltötte a kivégzés helyét és környékét. A kihúnyt testre semmi gondot nem fordítottak, csak átvitték a Mária Magdolna-templomba, ott a király katonái annak parancsára az éjszakán át serényen őrizték. Ahol megvirradván, a Krisztus teste-kápolnában minden gyászpompa nélkül eltemették. Ennyi bűn méltatlanságát követték a bajok. Magyarország egész népének hatalmas gyűlölete támadt a király és azok ellen, akiknek tanácsára mindezt tenni merte. Elszakadtak a királytól Corvin János barátai, akiknek parancsnoksága alatt sok vár és erősített mezőváros volt. Ahol tehetők, ezek Magyarország számos helyét tűzzel-vassal pusztították." Ez a forrás tehát az áldozatnak a budai magyar polgárok plébániájára való ravatalozásáról és kápolnájába való ideiglenes temetéséről őriz hagyományt és előremutat az V. László elleni feudális felkelésre. Ezt az etnikai összetartozást és hangulatot más társadalmi hangsúllyal írja le Thuróczy János: fájdalom, szomorúság, szorongás töltötte el a gróf halála miatt az őt kedvelőket, csaknem minden magyar, nemesek és parasztok lehajtott fejjel voltak láthatók, kezüket tördelve, mintegy nehéz álomba merülve elmélkedve. Sokak arcát könnyfolyó öntötte el. Azt lehet mondani, hogy ha nem fenyegetik szörnyen a magyar néptömeget, ha a szokott órában és helyen viszik vesztőhelyre László gróft, a plebejus nép kiragadta volna őt a halál torkából. Mert a városba a szőlők művelésére nagy számban gyűltek össze olyanok, akik iránta nagy ragaszkodást mutattak. Ezért vért ontottak, sebeket fakasztottak volna, hogy megbosszulják őt. A kései órán mégis elkerülhető volt a városi köznép felkelése és másnap, 1457. március 17-én a Budán tartózkodó László király meg Giskra János a boroszlóiaknak hírt küldtek Hunyadi fia László kivégzéséről. Az elemzett forrásokból kitűnik, hogy V. László végignézte Hunyadi László kivégzését.

Ami Hunyadi László kivégzése helyét illeti, ebben forrásaink eltérő adatokat, illetőleg nézőpontokat tartalmaznak és a feldolgozók különféleképpen értelmezik azokat. Vitus Arenpeck a vár előttre, a Friss-palotával szemben lokalizálja a kivégzést. A különféle forrásokat egyeztetve állíthatta Hauszman Alajos, hogy a király Budavárából nézhette szörnyű ítéletének végrehajtását Hunyadi Lászlón az akkor Friss térnek nevezett Szent György téren. A forráshoz erősebben ragaszkodva írt Gerevich László arról, hogy az északra néző Friss-palota fő épülete a széles, teres külső udvar felé tekintett, itt végezték

ki Hunyadi Lászlót. V. László és kísérete a kivégzést az erkélyfolyosókról nézte. Újabb régészeti megfigyelés azt is tisztázta, hogy a palotát a térségtől fallal, toronnyal lezárt árok választotta el. Ezért a fenti lokalizálásnak nem mond ellent, csupán más védelmi elemmel határozta meg Zolnay László, aki szerint a Szárazárokhoz észak felé csatlakozó nagy várudvart Hunyadi László fővétele is emlékeztetéssé teszi. Magyar elbeszélő források a kivégzést körülményesen írják körül. Thuróczi János egyfelől a lefejezést a budai vár elé, a Friss-palota átriumával szembe helyezi, másfelől azon elmélkedik, mi történt volna, ha a Szent György térre viszik szabályos órán kivégezni. Elvászottotta tehát két szomszédos (nyílt, illetve északabbra beépített) térség tényleges és meg nem valósult történéseit. Ezt a finomságot már nem követte Szerémi György, aki a kivégzést a Szent György vértanú terére lokalizálja. Ez pedig valamivel északabbra fekszik annál, amit a korabeli források leírnak. A középkori Szent György tér – amelyet 1457. évi oklevelek alapján is jól lehet meghatározni – a mai Dísz-tér, nevét az Anjou-kori Szent György-templomról kapta. A kivégzés a fentiek egybevetése szerint a Szent György tértől délre eső sávban történt inkább, s a Szent György téren járók kevésbé láthatták, mint a palota és árok biztonságából a véres eseményt néző kitervelők.

A válságos napokban döbbenhetett rá az udvari csoport, hogy a gyorsan meghozott és végrehajtott ítéletnek formát kell adnia, és azt szélesebb körrel jóvá kell hagyatnia, legalább ennek látszatát mutatnia. Így keletkezett 1457. március 21-én egy irat, amit nem tekinthetünk ítéletlevélnek, mert azt fel kellett volna olvasni az elítélt és a kivégzés közönsége előtt. Csak utólagos öngazoló írás ez, sebtiben készítve, önmagát leleplező formai gyengékkel. Az irat királyi oklevél, amely beszámol a Hunyadiakon kivívott győzelemről és amely dicsőően emlékezik meg azokról, akiknek ebben legnagyobb részük volt. Ezek tehát nem ítélszékként szerepelnek, hanem éber tanácsadóként: Garai nádor, Ujlaki Miklós erdélyi vajda, Bánfi Pál főajtónálló, Buzlai László főpincemester, Szomszédvári Czernin Henning főlovászmester, a külföldinek tekinthető Jodok véglesi kapitány, Holczler Konrád osztrák hercegségi pénzügyi főtisztviselő (magister hubarum), Rukkendár Farkas (Wolfgang Rukkendar) kamarás. Csak következtethetünk belőle, hogy felségsértési ítélet volt szóbelileg. Az utólagos irat, melynek egyetlen aláírása a királyé (Ladislaus Rex manu propria), egyetlen kéz tollából való. Hunyadi László vetkei közé sorolja a király belgrádi elfogását, a király rokonának, tanácsosának és földijének karddal megölését, amit cinkosokkal és váratlanul hajtott végre. Az uralkodót fogolyként vitték Temesvárra, és ott kegyelmi ígéretre kényszerítették. Leleplezték Hunyadi László budai összeesküvését a király és tanácsosai ellen, hogy három nap múlva megölik őket. Ha igaz, hogy az egész irat Dénes esztergomi bíboros érsek, főkancellár keze által készült, az elszigeteltségüket és kapkodásukat mutatja. Ugyanez a kéz írta a szövegvégi névsort, az ekkor viselt egyházi, világi rangok betöltőiről teljes sorban, amivel el is árulja magát. Az érsek és püspökök névsora korjelző, de a sietős – más iratból átvett és nem a jelenlevőkről készült – összeállítás János váradi püspök nevét is tartalmazza, aki pedig foglyuk volt, mégis elfelejtették kihagyni! A világi országos főméltóságok és vármegyei ispánok sora sem lehetett mind ott, közülük Rozgonyi János erdélyi vajda és Lindvai Pál főajtónálló biztosan asszisztált ehhez, de Guthi Országh Mihály főajtónálló neve talán csak odakerült más egyet nem értővel együtt. Az ifjú király más országaiban továbbra is figyelemmel kísérték a budai eseményeket. A görllitzi városi írnok, Bereit 1457. március 24-én csehországi tartózkodásából írt városának a fontos budai újdonsá-

gokról. Március 31-én Bereit már máshonnan, morva városból írt haza, úton Bécsbe, ahonnan Magyarországra kívánt menni a királyhoz. A következő láncszem, amiből visszakövetkeztethetünk a Hunyadi fiúk elleni eljárásra, április 28-ról való: a Budán tartózkodó László király erdélyi birtokrészeket adományozott, amelyek Hunyadi Lászlóhoz és Mátyáshoz tartoztak, de hűtlenségi perük folytán (per notam infidelitatis eorundem) a királyra háramlottak. A birtokelkobzás tényéből azonban nem következtethetünk, mint egykori Fraknoi Vilmos tette, felségsértési ítéletre a Hunyadi fiúk valamiféle perében, főleg ketten együtt aligha voltak szabályos bíróság előtt. A következő forrás már április 30-ról való, de Rómából, tehát korábban Budáról elindult értesülésről van szó: Castiglione János bíboros, páviai püspök levélben értesítette Francesco Sforza milánói herceget, hogy a volt kormányzó fiát lefejezték (el figlolo de lo governatore vechi è stato decapitato), hivatkozva Magyarországról kapott levelekre. Ha volt is perbe vonás Hunyadi Mátyás esetében, a halált elkerülte, nyilván nagyon ifjú kora folytán. A kritikus napokban a budai börtönben maradt több más fogollyal együtt. Az eltérő sorsot tömören érzékelteti Gyöngyösi Gergely, aki szerint Vajdafi Lászlót „a harmadik napon lefejezték, Mátyást pedig László király Bécsbe hurcolta”. További útját és az őrizet jellegét pedig a rész címében helyezte el: „Mátyást meg túszként őrzi a prágai cseh”. Legalábbis tehát a Poděbrad Györgynél való őrzést már nem egy hűtlenségi per elítéltjeként szenvedte, inkább a Szilágyi Mihály-féle mozgalom valamely fordulata esetén felhasználható túszként. Lényegében ugyanezt állítja, hivatalos kortársi értesülésként Pietro Thomasio, a Velencei Köztársaság követe Prágából 1457. november 27-én küldött gyorsírában: Mátyás (Matheus), ama János fia, akit Ausztriában börtönben őriztek, amely napon a király napját bevégezte, Prágába érkezett. A kormányzó hatalmában van.²

Joggal állapította meg egy helyütt Kubinyi András, hogy Hunyadi László Budán kivégeztetése annál inkább árthatott volna a városnak, mivel – az érvényben levő szabályok szerint – e kivégzés lebonyolítása a budai bíró feladata volt. Azt adatszerűen nem támasztotta alá, miféle szabályról lehetett ebben az esetben szó. Mai forrásismereteink alapján nehéz konkrétan megállapítani az okokat, amelyek miatt a városi tanácsot vették igénybe Hunyadi László elpusztítására. Közvetlen analógia a korábbi magyar történelemből csak egy közismert példa áll rendelkezésünkre: az előtte nagy port felvert politikai jellegű kivégzés, Hédervári Kont István és társai, felkelők formákat nélkülöző módon, a törvényt sem ülő Zsigmond akaratából 1388. évben kerültek hóhérekre. Érdekes, hogy a budai Szent György térre vitték azokat is kivégzésre. Hacsak ebben is nem az alapul vett, feltételezett egykorú népi ének vagy éppen Hunyadi László esetének visszavetítése befolyásolta az eseményt megíró Thuróczi Jánost. A hagyományos felfogást követő némely várostörténész mindenestre általában állapítja meg, hogy a Szent György (mai Dísz-) tér volt a kivégzés tere. Mivel azonban a feltételezett kivégző hely a polgár város és a királyi palotaövezet határán feküdt, témánk szempontjából fontosabb, hogy a Kont-esetben a király magára vállalta az egész bosszúállást, felelősségét meg nem osztotta. Zsigmond kezdeti uralmához képest is gyengébb volt V. László hatalma, ezért egyfajta törvényességet vagy közvéleményt kívánhatott pótolni, azok látszatát kelteni az ifjú uralkodó a városi bíróság közreműködtetésével. Ez a feltételezés alátámasztást nyer külföldi és hazai hasonló esetekből vagy hagyományokból, amelyek azt sugallják, hogy a megrendült királyi hatalom vagy éppen a feudális önkény tobzódása idején a városi bíróság intézménye volt elismert és működőképes – akár dicséretet, akár

gyűlöletet váltott ki működése. Az angliai Robin Hood-monda földesúri, királyi hivatalnoki és igazságszolgáltatási visszaélések elleni harcokban született, s a balladákban a nottinghami sheriff testesíti meg a népi gyűlölet tárgyát mint szerzési vágytól eltelt elnyomó (A Gest of Robyn Hode). Az angol balladák ugyanakkor kifejezik a népezér tiszteletét a király iránt, azt a népi reményt, hogy a király igazságot szolgáltat, és mindent helyre igazít. Térben és időben közelebb esik témánkhoz egy epizód az erdélyi parasztfelkelésből. Annak vezetője, Budai Nagy Antal feltételezhetően már korábban szemben állhatott a kolozsmonostori konventtel. Az 1435. évi kolozsmonostori iratokban szereplő, talán ügyvédkedő Nagy Antal nem feltétlenül azonos a későbbi felkelővezérrel, de az azonosság sem kizárt. Pontosan nem keltezhető epizód a parasztfelkelésben (1437), amikor Kolozsmonostor a felkelők kezére jutott. A monostor vezetője, Antal apát nem volt kedvelt személyiség, a felkelés előestéjén állandó perpatvarban állt a szomszédos földesurakkal, azok jobbjáyaival s a kolozsvári polgárokkal. Az apát utóbb előterjesztett panasa szerint Nagy Antal parasztkapitány menekülésre kényszerítette őt, Balázs deák apáti jegyzőt pedig elfogta, Kolozsvár városába hurcolta, s ott városiak ítékeztek felette, majd kivégezték. A városbíró minden bizonnyal belekeveredett ebbe az akcióba amit az eseményeknek a városra háruló következményeiből sejthetünk. A győztes feudális erők nem a városi hatóságokkal szembeszálló valamiféle polgári-plebejus lázadás rovására írták a felelősséget, hanem az egész város területileg felelt. 1438 késő őszen Losonczy Dezső erdélyi vajda elrendelte, hogy Kolozsvár bírāja, esküdtszei, többi előjáró polgára és a polgárság teljessége jelenjék meg az erdélyi rész nemességének összességével szemben az állam vezetése (királyné, bárók, főpapok, királyi helytartók) előtt. Az eljárás eredménye az lett, hogy Kolozsvárt megfosztották valamennyi kiváltságától, igazságszolgáltatási jogától, malmaitól, lakosait pedig hegyvám, kilenced és adók fizetésére kényszerítették. Ezt a parasztsorsot csak az Ulászló-párt szüntette meg és állította helyre Kolozsvár városi státusát. A városbarát, rehabilitáló lépés kezdeményezője Hunyadi János vajda volt.

A városbíró azonban nemcsak a népelnyomás, nemcsak a népi ellenállás eszköze lehetett, hanem mint szilárd intézmény a feudális csoportok közti harcban is kettősen megítélt szerepet játszhatott. Ennek példája már időben és politikai csoportosulások szempontjából is legközelebb áll tárgyunkhoz. Sopron város vízváltástól lett a Habsburg- és az Ulászló-párt között. Így még kisebb helyi viszályokból is következtetéseket vonhatunk le az országos csoportosulásokról. A pártok körvonalait sejteti, hogy 1440. január 17-én Sárvárról fordul Kanizsai László özvegye Garai László macsói bánhoz, lépjen közbe a királynőnél, nehogy a soproni polgároknak bajuk essék amiatt, mert – szerinte jogosan – felakasztották Farkas Lászlónak, a királyné bizalmi emberének a soproni harmincadosának ott működő familiárisait. A harmincados ugyanis panaszt emelt a királynőnél. Erzsébet őt 1439. augusztus 15-én és 1440. március 19-én a maga budai városbírájának (iudex civitatis) tekintette azontúl, hogy már az első esetben harmincadispán volt. 1440. január 29-én pedig Fraknói Pál gróf özvegye bizonyította, hogy Sopron város közönsége teljes joggal ítélte halálra Farkas László familiárisait (diner). Görgen von Eyslburg (Eyslburgi György) és Tolt Janken (Tott Jakab) ugyanis raboltak, a grófnének is sok kárt tettek, a sárváriak és a szigetiek (Vas vármegye) tetten érték őket. Sopron városa tehát összefonódott az Erzsébet királyné körüli úri csoporttal, és ez a kapcsolat átöröklődött a későbbi (Ulászló utáni) politikai helyzetre is. 1446. november 21-én Hunya-

di János kormányzónak Szarvők vára melletti haditáborából kellett nyomtatékkal kérnie Sopron város vezetőitől embereinek szabadon bocsátását, akiket elfogtak, fogva tartanak, noha ígérték hadinépe akadálytalan mozgását. Ha familiárisát vagy hozzá tartozó másokat akadályozzák, a bosszú nem marad el.³

A Hunyadi László kivégzésébe belekeveredett városi hatóság élén az adott pillanatban magyar ember, értelmiségi állott, Székesfehérvári Dénes deák (1457. március 28-i oklevélben Dyonisius literatus de Alba Regali iudex). Az ügylet, amelyről a budai iparos esküdtek előterjesztésére oklevelet állított ki, városi (és pedig a Duna melletti külvárosba eső) házakat említ, köztük olyan arisztokratákat, akiknek nem csekély részük volt Hunyadi László bukásában és halálában. Lendvai Bánfi Pál (itt mint rector curie regis maiestatis szerepel) jelent meg a városbíró előtt, hogy valamely házat, amely Garai László nádor háza mellett állt, a nádornak adja. Az érdekes oklevél más oldalról világítja meg a polgárvárosi hatóság érintkezését a feudális vezető réteggel. Azt is jelzi, hogy a Hunyadi László halálában „érdemeket szerzett” feudális úri és városvezető elemek magabiztosak voltak, mindennapi hivatalos és magánügyekkel foglalatostkodtak. A továbbiakban nincs adat Székesfehérvári Dénesre, *eltűnt a városi közéletből*. A városvezetésben járatlan magyar értelmiségi eszközöz süllyedt a Hunyadi-ellenes úri csoport kezében, a körültekintő német patriciátus egy része őrizhette meg részesedését a városi hatalomban, mert nem kompromittálta magát a kivégzésben. Olyan helyzet érvényesült Budán is, amilyent a svéd városi életre fogalmazott meg annak egy svéd érzelmű bírálója az 1460-as években: „A pénzverőmester német, az illeték- és vámszedők németek, az adószedő német, úgyhogy svédnek számára más tisztség nem marad vagy nyílik, mint a hóhérvé és a sírásóé.” Budára is ez Hunyadi László kivégzésének polgári tanulsága.⁴

Jegyzetek

- 1 Szeged története. I. A kezdetektől 1686-ig. Szerk. *Kristó Gy.* Szeged, 1983. *Kulcsár P.* szerzői része. 442.; *Szerémi Gy. és Ernyey J.*: A Majthényiak és a Felvidék. I. k. Bp., 1913. 241., 444., 452–453.; *Gyöngyösi G.* Arcok a magyar középkorból. Gondozta *V. Kovács S.* Gyomaendrőd, 1983. 136–137., 342–343.; *Mályusz E.*: Budai Farkas László. Klny. Tanulmányok Budapest Múltjából. Bp. 1963. 15. 170., 183.; *Mályusz E.*: A magyar rendi állam Hunyadi korában. Századok, 1957. 102.; *Szerémi Gy.*: Magyarország romlásáról. (ford. *Erdélyi L. – Juhász L.*) Bp., 1961. 30–31., 293–294.; *Elekes L.*: Hunyadi. Bp., 1952. 428.; Brno, Morva Tartományi Levéltár G 2/3a. Regesta Nové sbirký z let 1222–1600. 662/52.; Codex diplomaticus Lusatie superioris. IV. Görlitz, 1911–27. 1083.; Přehled dějin Československa I/1 (do roku 1526). Szerk. *Ríha, O. – Janáček, J. – Marsina, R.* Praha, 1980. 489., 570–571.; *Zolnay L.*: Az elátkozott Buda. Buda aranykora. Bp., 1982. 128., 370–371.; *Balogh J.*: Tárház és bibliotheca a budai királyi várban. Antiquitas Hungarica, 1948. 206.; Budai Ferenc Polgári Lexicon. I. rész. Pest, 1866. 121. 258. és II. rész 414.; *Petri Ranzani...* Epitome Rerum Ungaricarum... *Schwandtner, J.G.*: Scriptorum Rerum Hungaricarum... I. Tyrnaviae, 1765. 656.; *Thallóczy L. – Áldásy A.*: A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526. Bp., 1907. 307. sz.: Hunyades *Pierer, H.A.*: Unversal-Lexikon... Vierzehnter Band. Altenburg, 1843) 424.; *Fraknói V.*: A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440–1526). A magyar nemzet története. Szerk. *Szilágyi S.* IV. k. Bp., 1896. 163.; *Mályusz E.*: A Thuróczy-krónika és forrásai. Bp., 1967. 104–141., 149., 158., 175.
- 2 Přehled československých dějin. Szerk. *Macek, J.* Díl I. Praha, 1958. 273.; *Salamon F.*: Budapest története. II. k. Bp. 1885. 383.; *Viti Arenpeckii...* Chronicon Austriacum. *Pez, H.*: Scriptorum Rerum Austriacarum. T. I. Lipsiae, 1721. 1267. hasáb; *Ranzanus* 1765. 656–657.; *Szerémi*: 1961. 31.

- 293–294.; J. de Thwróc Chronica Hungarorum.; *Schwandtner, J.G.*: op. cit. 461–462.; *Kubinyi A.*: Budapest története a későbbi középkorban Buda elestéig (1541-ig); Budapest története. Főszerk. *Gerevich L.* II. k. Bp., 1973. 16., 95.; CodDiplLusat. IV. 1083., 1085.; *Hauszmann A.*: A kir. vár építésének története. A Magyar Mérnök- és Építész-egylet Közlönye, 1900. 221.; *Zolnay*: 1982. 354., 386., Budapesti Történeti Múzeum, Mályusz-féle nagyméretű regeszták, kézirat 118. sz. és Budapesti Történeti Múzeum, Mályusz-féle regeszták, kézirat 649. sz.; *Pataki V.*: A budai vár középkori helyrajza. Budapest Régiségei 15., Bp. 1950. 241.; *Gerevich L.*: A budai vár feltárása. Bp. 1966. 18–19., 66–67.; *Fraknoi*: 1896. 162–165.; Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Fünfter Band. Bearbeitet von *Gündisch, G.* Bukarest, 1975. 3073. sz.; *Thallóczy–Áldásy*: 1907. 307. sz.; *Gyöngyösi*: 1983. 136–137., 343.; *Macek, J.*: Smrt Ladislava Pohrobka. Klny. Československý Časopis Historický. 5, 1966. 774–775.; *Gerevich L.*: Budapest művészete a későbbi középkorban a mohácsi vészig. Főszerk. *Gerevich L.* op. cit. 270.; *Gerő L.*: A budai Várnegyed. Bp., 1979. 18.; *Nagy Emese* 1984. március 7-i régészeti feljegyzése; Budapesti Történeti Múzeum, Mályusz-féle kis és nagy alakú regeszták, kézirat 157. és 159. sz.
- 3 *Szalay J. Baróti L.* A Magyar Nemzet Története. II. k. Bp., é.n. (1896) 111.; *Kubinyi A.*: Buda története 1541-ig. Bp. 1969. 29., 48.; *F. Mihály I.–Lócsy E.–Holl I.*: A középkori Buda és Pest. Bp., 1955. 41.; *Mályusz*: 1967. 20., 135., 138–140.; *Mályusz E.*: Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437. Gyomaendrőd, 1984. 30., 268.; *Hilton, R.H.–Fagan, H.*: Der englische Bauernaufstand von 1381. Berlin, 1953. 71–73.; *Myers, A.R.*: England in the Late Middle Ages (1307–1536). Edinburgh, 1953. 169.; „per quosdam... civitatenses miserabili nece interemi fecisset” *Demény L.*: Az 1437–38-as bábolnai népi felkelés. Bukarest, 1960. 223–224., 229–230.; *Pascu, St.–Pataki I.–Popa, V.*: Kolozsvár. Kolozsvár, 1957. 36.; *Elekes*: 1952. 142.; *Házi J.*: Sopron szabad királyi város története. I. rész 3. k. Sopron, 1924. 237., 245., 250., 253., 229., 222., 232., 400., 457. sz.; *Mályusz E.*: A magyar társadalom a Hunyadiak korában. A hűbériség és rendiség problémája. Mátyás király Emlékkönyv születésének ötszáz éves fordulójára. I. k. Szerk. *Lukinich I.* Bp. é.n. (1940) 339–340., 419–420.; *Mályusz*-regeszták. 581. sz.; *Nagy I.*: Sopron vármegye története. Oklevéltár. II. k. Sopron, 1891. 190. sz.
- 4 *Mályusz*-regeszták 746., 704. sz.; *Szücs J.*: Céh és város a XV. században. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Évkönyve az 1952/53. évre. Bp. 1953. 131.; *Kubinyi*: 1973. 167.; *Heckscher, E.F.*: An Economic History of Sweden. Cambridge–Massachusetts, 1954. 53.